

Ann-Katrin Svensson, docent i pedagogik
Institutionen för pedagogik
Högskolan i Borås
Mejladress: ann-katrin.svensson@hb..se

Flödar det av läsning för barnen i förskolan?

Individens läsförmåga blir allt viktigare i synnerhet som informationstekniken blivit den över allt gällande tekniken. Privatlivet och arbetslivet ställer i dag höga krav på mycket god läsförmåga. Vikten av att tidigt stimuleras språkligt och komma i kontakt med skriftspråket var också en av flera anledningar till att skolåldern sänktes från 7 år till 6 år. Därtill kommer att det under drygt ett decennium pågått en mängd fortbildningar för lärare i förskola och skola som handlar om att stimulera barns språkliga utveckling, deras språkliga medvetenhet, barns intresse för bokläsning och barns första närmande till skriftspråket. Detta har också märkts i forskningen de senaste femton åren. Avhandlingar som behandlar barns språkliga medvetenhet, första läsinläringen via helordsmetoden, bokläsningens betydelse för barns kommande läsförmåga har producerats på samtliga universitet i Sverige. Har nu all denna forskning, all litteratur med tips på hur barn kan stimuleras språkligt och den tidigare skolstarten gett effekt på så vis att språkstimulansen flödar på Sveriges förskolor? Flödar det av bokläsning, sång, rim och ramsor, dramatisering av litteratur? Hur mycket läser personalen på förskolorna för barnen?

Under 15 år har jag undervisat blivande förskollärare samt bedrivit fortbildning om språkutveckling, språklig medvetenhet, språkstimulans och barns första närmande till skriftspråket. De senaste tre åren har jag muntligt frågat ca 100 blivande förskollärare vid HLK (Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping) hur mycket bokläsning de upplevt under sin verksamhetsförlagda utbildning inom förskola och förskoleklass. Vid HLK omfattar den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) sex veckor i förskolan samt fyra veckor i förskoleklass. Vid samtliga tre tillfällen har resultatet varit nedslående i den bemärkelsen att ungefär en fjärdedel av studenterna säger sig inte ha upplevt någon bokläsning alls under den verksamhetsförlagda utbildningen. Dessutom påstår mer än hälften av studenterna att de endast hört personalen läsa för barnen vid enstaka tillfällen. Påfallande få studenter intygar att personalen läste varje dag för barnen. Å andra sidan, när jag vid fortbildningsdagar möter personalen på förskolorna hävdar de att de läser dagligen och ofta flera gånger varje dag för barnen. Hur ligger det till? Kan båda grupperna ha rätt?

För att närmare finna ut hur det ligger till bad jag 95 studenter på förskolläroinriktningen vt 2005 att fylla i en enkät om hur mycket personalen läste för barngruppen och för enskilda barn varje vecka. Studenterna gick sin andra termin på lärarutbildningen och sin första termin med inriktning om förskollärare. Den kurs de gick var en orientering till förskolläraryrket och en veckas studier i kursen handlade om barns språkutveckling och hur personalen kan stimulera barns språkutveckling.

Studenterna fick en enkät där de skulle anteckna i vilken utsträckning personalen läste för barnen. Enkäten hade två huvudfrågor, en fråga gällde om personalen läste sagor för hela barngruppen under de sex veckorna. Syftet med den frågan var att studera i vilken omfattning personalen försökte nå *alla* barn i gruppen med bokläsning. Den andra frågan gällde hur mycket de läste för enskilda barn. Eftersom vissa barn har svårt att koncentrera sig i grupp

och eftersom en bok som läses för hela gruppen rimligtvis inte kan intressera alla barnen är det viktigt att enskilda barn kan få sina behov tillgodosedda och höra sina favoritböcker.

Studenterna fick information om att de enbart skulle anteckna då ordinarie personal eller långtidsvikarie läste för barnen. Anledningen till detta var att studenterna själva inte skulle kunna påverka resultatet genom att läsa mycket för barnen. Ett problem i sammanhanget är att frågan var formulerad till att gälla *sagoläsning*, när det borde ha stått bokläsning. Studenterna blev dock muntligen informerade om att det gällde bokläsning.

Studenterna gjorde sin VFU under veckorna 12-17. Den första veckan var påskveckan och den sista veckan, v 17, var studenterna på VFU tre dagar. Effektiv tid för VFU-perioden blev därmed fem veckor.

Den verksamhetsförlagda utbildningsdelen var förlagd till förskolan och om studenterna inte kom till en förskola med en 0-5-års avdelning så var det vanligt att de tillbringade tre veckor på en 0-3-årsavdelning och de resterande tre veckorna på en 3-5 års avdelning. Drygt hälften av de studenter som genomfört uppgiften (40 studenter av 74) har antecknat vilken åldersgrupp deras uppgifter gäller. Vid redovisningen av resultaten i tabellform gör jag inte någon skillnad på om de aktuella anteckningarna gäller en 3-5 årsavdelning eller en 0-3 års avdelning. Däremot kommenteras skillnader mellan 1-3 årsavdelningar och 3-5 års avdelningar i löpande text.

Av 95 utlämnade enkäter återficks 74. Det finns alltså ett bortfall på 21 enkäter, 22 procent.

RESULTAT

Studenterna skulle föra protokoll över hur ofta personalen läste sagor för hela eller större delen av barngruppen.

Tabell 1. Antalet gånger anställda läste saga för hela barngruppen.

Antal gånger/vecka	0	1	2	3	4	5	6-9	10-14
Veckonr								
12	28	4	6	9	10	13	1	2
13	25	8	7	7	14	10	0	1
14	26	5	6	6	4	21	2	2
15	26	4	8	5	3	24	2	2
16	24	7	5	7	3	24	2	1
17	27	5	5	5	6	24	0	2
Medelvärde	26	5,5	6	6,5	6,7	19,3	1	1,6

Som framgår av tabellen så är det antal som fått flest protokollsanteckningar ”0”. I medeltal 26 avdelningar, eller 35 procent, av de 74 avdelningarna, läste inte alls för hela gruppen. Till detta ska läggas att mellan 4-8 avdelningar endast läste en gång i veckan.

Något färre avdelningar läste dagligen (22%). Under påskveckan, v 12, läste 16 avdelningar varje dag och veckan efter läste elva avdelningar dagligen. Resterande fyra veckor var det 25-28 avdelningar som läste dagligen för hela barngruppen. Närmare sju avdelningar läste fyra gånger per vecka för hela barngruppen och det blir tillsammans med dem som läste fem gånger eller mer 29 avdelningar som läste dagligen eller nästan dagligen för hela barngruppen. Även om man räknar på det viset så är det procentuellt något fler som

inte läser eller enbart läser en gång per vecka för barngruppen (42,6%) jämfört med dem som läser dagligen eller nästan dagligen för barngruppen (39%).

Sju studenter uppgav att personalen inte läste alls för barnen under de sex veckorna och ytterligare en student uppgav att de endast läste en gång för gruppen under de sex veckorna.

Tretton studenter (av 74) uppgav att personalen läste varje dag för barngruppen under de sex veckorna. På två avdelningar läste personalen mer än fem gånger varje vecka under de sex veckorna.

På småbarnsavdelningarna (1–3 år) var det mycket vanligt att personalen inte läste alls (25 avdelningar läste inte för barnen i grupp). På en avdelning läste de en gång på tre veckor. På flera avdelningar läste personalen två gånger i veckan för de äldre barnen på småbarnsavdelningen, men inte alls för de yngre barnen. Personalen på 3–5 års avdelningarna läste betydligt mer för barnen.

Tjugotre studenter har under sin VFU våren 2005 upplevt att personalen inte läste under tre veckor men däremot läste de andra tre veckorna. Samtliga dessa studenter uppger att den avdelning där personalen inte läste var en 1–3-årsavdelning. Till detta ska läggas att en student uppgav att de läste för barnen i grupp en gång under de tre veckorna.

Tabell 2. Hur ofta läser personalen för enskilda barn?

Flera ggr/dag	Var dag	Nästan var dag	Någon gång/v	Aldrig
9	28	21	40	18

När studenterna lämnat sina enkäter har flertalet (40) markerat att de varit tre veckor på en 1–3 års avdelning och tre veckor på en 3–6 års avdelning. Därför har jag delat upp svaren från dem som uppgett att de varit på två avdelningar. Enligt den information som studenterna lämnat berör svaren från de 74 studenterna 116 avdelningar. Det bör uppmärksammas att det kan finnas studenter som varit på två avdelningar, men där det inte framgått av deras svar.

Som framgår av tabellen läste 37 av 116 avdelningar dagligen för enskilda barn. På 18 avdelningar läste de inte alls och till detta ska läggas de 40 avdelningar som enbart läste någon gång i veckan för enskilda barn. Detta innebär alltså att 58 avdelningar inte läste eller läste synnerligen sällan för enskilda barn.

Läsning för gruppen och enskilda barn

En genomgång av materialet för att studera relationen mellan hur personalen läste för barngruppen och för enskilda barn gjordes för att studera i vilken utsträckning de enskilda avdelningarna läste. Om läsningen varit mycket olika under veckorna har jag antingen valt att ta en genomsnittlig benämning eller den något mer frekventa benämningen.

Läste <i>aldrig</i> för barnen i grupp och ...	antal avdelningar
– <i>aldrig</i> för enskilda barn men ...	12
– <i>någon gång i veckan</i> för enskilda barn	15
– <i>varje dag</i> för enskilda barn	12
Läste <i>någon gång i veckan</i> för hela gruppen men ...	
– <i>aldrig</i> för enskilda barn	3
– <i>någon gång i veckan</i> för enskilda barn	6
– <i>nästan var dag</i> för enskilda barn	4
– <i>dagligen</i> för enskilda barn	5

Läste <i>några gånger i veckan</i> men ...	
– <i>aldrig</i> för enskilda barn	1
– <i>flera gånger i veckan</i> för enskilda barn	14
Läste <i>dagligen</i> för hela barngruppen men ...	
– <i>aldrig</i> för enskilda barn	3
– <i>flera gånger i veckan</i> för enskilda barn	21
– <i>dagligen</i> för enskilda barn	18

Tabellen ovan visar att sagoläsning inte är något prioriterat område, men de som läser ofta för hela barngruppen läser också ofta för enskilda barn. Det är arton avdelningar som både läser dagligen och för enskilda barn men det är många avdelningar som läser påfallande lite för barnen oavsett om det gäller för barngruppen eller för enskilda barn. Nitton avdelningar läser inte alls för enskilda barn.

På en avdelning hade man en ”läsvecka” vilket innebar att de läste för hela gruppen åtta gånger denna veckan. Under läsveckan läste de även flera gånger per dag för enstaka barn. De andra veckorna läste man några gånger i veckan för gruppen och för enskilda barn.

Några studenter kommenterade skriftligt sina erfarenheter av bokläsning på förskolan.

”På min förskola läste de ingenting på småbarn men för enstaka barn någon gång/dag på syskon.”

”Jag har läst mycket genom hela mitt liv och därför tycker jag det är viktigt att ge barn det också. Tyvärr känns det som, jag får uppfattningen om att läsning mest är sysselsättning, ute i verksamheten. Det finns så fina mål från regering och riksdag och vackra ord om läsning i skolplanen med det verkar som det inte hinns med eller görs speciellt genomtänkt i barngrupperna. Det är ett sätt att få barnen att sitta ner och ta det lugnt, om de verkligen lyssnar och blir engagerade verkar inte så viktigt.”

”Jag tycker att det var för lite enskilt läsande på syskon fast det kan bero på att barnen inte ville. På småbarn ville barnen läsa jätteofta och pedagogerna läste jämt för dem om de ville.”

Citaten är talande och de uttrycker detsamma som många studenter muntligen framfört då vi under kurser har talat om språkutveckling och bokläsning i förskolan.

Resultatdiskussion

Resultaten av denna lilla studie är inte upplyftande. En knapp tredjedel av avdelningarna läser dagligen för enskilda barn och hälften läser inte alls eller mycket sällan för enskilda barn. En fjärdedel läser dagligen eller nästan dagligen böcker för barngruppen, tre fjärdedelar gör det inte. Det är alltså fler som inte läser för barnen än som läser i den pedagogiska miljö där många barn tillbringar en stor del av sin vakna tid.

I början av denna artikel undrade jag om signalerna om vikten av att tidigt stimulera barns språk och att väcka deras intresse för skriftspråk och litteratur nått personalen i förskolan. Det förefaller som om personalen inte har tagit till sig kunskapen om vikten av att stimulera barns språk genom litteratur. Det flödar inte av bokläsning på de förskolor som studenterna vid HLK har varit på under sin VFU. Endast 18 avdelningar (≈15%) läste dagligen för barngruppen och för enskilda barn. Det är med mitt synsätt ett mycket sorgligt resultat att

många barn i förskolan inte får möjligheten att uppleva den glädje och spänning som finns i böckernas värld.

Studenterna uttryckte också sin besvikelse över att det förekom så lite läsning i förskolan.

Många hade föreställt sig att det var mycket mer bokläsning och annat närmande till skriftspråket än vad de upplevde under sin verksamhetsförlagda utbildning.

Denna studie genomfördes bland annat veckan före och efter påsk. Av enkäterna framkom att det fanns avdelningar som tog ”påsklov” från bokläsningen. Det förefaller märkligt att personalen inte utnyttjar tillfället med färre barn i grupperna (som det ofta är vid påsk) till att skapa närhet och gemenskap genom bokläsning.

Som framgick av en students skriftliga kommentar är bokläsningen inte alltid något som genomförs med glädje och entusiasm för att stimulera barnens språk, fantasi, ge dem ökad kunskap och medvetenhet eller roa dem. Tyvärr förekommer det att bokläsningen används som valium – i syfte att lugna ner barngruppen.

I inledningen påstod jag att studenterna klagat över att det läses för lite i förskolan och vid fortbildningsdagar påstår deltagarna att de läser mycket, åtminstone varje dag. En förklaring till diskrepansen i svaren skulle kunna vara att de som söker sig till fortbildningsdagar om språkutveckling och språkstimulans är just de som redan är intresserade av detta. Mot detta kan man invända att en del kommuner väljer att utbilda samtliga inom barnomsorgen och tidiga skolåren i ämnet. Det är ett mycket lovvärt grepp, men kan innebära att den ointresserade inte tar till sig tankarna. Trots det anser jag att det är bra om alla som arbetar med barn i en viss åldersgrupp går fortbildning i detta så viktiga och – för individens välbefinnande – grundläggande ämne.

En student, som var i en 1–5 års grupp, uppger att man aldrig läste för hela gruppen. Detta förefaller inte vara något negativt eftersom en sådan grupp rimligtvis bör delas upp i 1–3 år resp 3–5 år för att det ska vara möjligt att anpassa läsningen till barngruppen. I resultatet ovan räknas det som om de läser för alla barnen i denna grupp.

När det gäller att läsa för små barn är det självklart inte idealiskt att läsa för dem i grupp. Däremot är det viktigt att varje barn dagligen får åtminstone en bok läst för sig och får möjlighet att samtala om bokens innehåll. Med svaren på enkäten som utgångspunkt förefaller det vara skrämt med bokläsning för de små barnen. Varför skulle det vara mindre viktigt att läsa för de allra yngsta än för de som är något äldre? Anser personalen i förskolan inte att det väsentligt att barn tidigt i livet får möta skriftspråket? Detta är en fråga som vore värd att utreda och att diskutera bland lärare.

Självklart har även små barn ett behov att få drömma sig bort och ha roligt en stund med en intressant bok, få en liten del av världen förklarad genom en bok eller bara få koppla av och känna en annan människas närhet under bokläsning.

Brister i undersökningen

Enkäten har många brister och en av dessa är att studenterna skulle föra anteckningar över ”Antal gånger anställd personal läst saga för hela gruppen”. Formuleringen med ”saga” skulle kunna leda till att studenterna enbart antecknat när de läst just saga och inte när de läst böcker av annat slag, men av svaren att döma förefaller det inte som om studenterna uppfattat att det enbart gällde sagoläsning utan att det gällde bokläsning. Några studenter har dessutom antecknat när personalen använt sig av berättande för gruppen. Därtill kommer att studenterna muntligen fick information om att de skulle anteckna så fort personalen läste i grupp. Men trots det kvarstår att frågan inte var väl formulerad och det kan ha påverkat resultatet negativt. Till fördel för enkäten kan i övrigt framhållas att det inte verkar varit några problem att fylla i den.

Resultaten är nedslående, men det finns ytterligare ett problem med denna enkät. Det kan vara så att fler läser för barnen i grupp, men inte för hela gruppen. Några studenter har skrivit att de inte läste för barnen i hela gruppen utan delade in dem i mindre grupper. Det är mycket positivt att personalen delar in barnen efter ålder eller intresse för att på så vis få en lugn och fin lässtund (i denna studie har jag klassificerat det som att de läser för barnen i grupp). Förhoppningsvis sker det alltså betydligt mer läsning för barnen än vad enkäterna gör gällande. Dessutom kan det naturligtvis ske betydligt mer av språkstimulans än vad som här framkommer. Kanske använder personalen andra medel att stimulera barnens språk, t ex genom dockteater, dramatisering av litteratur, sång samt rim och ramsor. Jag hoppas att så är fallet.

Utifrån denna lilla studie är det inte möjligt att dra några slutsatser, men det går att skönja en tendens och den är att bokläsning är något som många förskolor troligtvis inte prioriterar. Med tanke på att många barn kanske inte får böcker lästa för sig hemma utan istället tittar på TV och film, finns risken att dessa barn är obekanta med centrala aspekter på bokläsning. Dessa barn har inte någon vana att lyssna på uppläsningar eller att diskutera texters innehåll och bilder i böcker och är inte bekanta med hur en bok är disponerad. Allt detta är faktorer som är betydelsefulla vid läsinläringen.

Nu hoppas jag på gensvar på resultaten av denna lilla studie. Ingen skulle bli gladare än jag, om det jag funnit, inte är representativt för tillståndet i landets förskolor.

sReferens:

Svensson, A-K. (2005). Flödar det av läsning för barnen i förskolan? *Läsning*. Scira: 30, 2, s 4–10.